

Προσχέδιο Διδακτορικής Διατριβής

Βίοι και Εγκώμια Εφραίμ του Σύρου: Μελέτη Φιλολογική

Ο Εφραίμ ο Σύρος, γνωστός και ως Όσιος Εφραίμ και Εφραίμ Διάκονος Εδέσσης, είναι ένας από τους πρώτους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και παράλληλα ο σημαντικότερος Σύρος θεολόγος. Θεωρείται ως ο πλέον αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος του συριακού χριστιανισμού του 4ου αι. μ.Χ. . Του αναγνωρίζεται επίσης, ότι εισήγαγε το έμμετρο εκκλησιαστικό άσμα στη Συρία. Τιμάται ως Άγιος από σχεδόν όλες τις χριστιανικές εκκλησίες, μεταξύ αυτών την Ανατολική Ορθόδοξη, την Ρωμαιοκαθολική, διάφορες Προτεσταντικές εκκλησίες και την Ασσυριακή Εκκλησία της Ανατολής (Νεστοριανή). Στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία η μνήμη του εορτάζεται στις 28 Ιανουαρίου.

Η σύγχρονη επιστημονική έρευνα έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι εξαιτίας του γεγονότος της συριακής καταγωγής του Αγίου, ο ίδιος δεν γνώριζε την ελληνική γλώσσα. Τα έργα του όμως μεταφράστηκαν σε αρκετές γλώσσες (ελληνική, γεωργιανή, παλαιοσλαβική, αιθιοπική) και γνώρισαν εκτεταμένη χρήση και διάδοση, ιδιαίτερα στους μοναχικούς κύκλους. Η πληρέστερη κριτική έκδοση του έργου του Οσίου μέχρι σήμερα είναι αυτή του G. Assemani, που έγινε στη Ρώμη τα έτη 1732-1746.¹

Η προτεινόμενη διδακτορική διατριβή αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος θα πραγματοποιηθεί μία καταγραφή του υπάρχοντος υλικού (Βίοι και Εγκώμια για τον Άγιο). Θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στους ελληνικούς Βίους και τα Εγκώμια που μας έχουν παραδοθεί μέχρι σήμερα και θα παρουσιαστεί αναλυτικά κάθε έργο. Θα επισημάνουμε παράλληλα και τα αφιερωμένα στον Εφραίμ ποιητικά έργα και ομοίως θα παρουσιάσουμε το περιεχόμενό τους. Θα ακολουθήσει σύγκριση μεταξύ του υλικού και θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν.

Στο δεύτερο μέρος θα προχωρήσουμε σε μία φιλολογική ανάλυση του υλικού που συγκεντρώσαμε. Θα επιχειρήσουμε ρητορική ανάλυση των Βίων και των Εγκωμίων,

¹ Assemani G., *Sancti patris nostri Ephraem Syri Opera omnia quae exstant Graece, Syriace, Latine*. Romae, 1732-1746. Τις μέχρι σήμερα εκδόσεις των έργων του Εφραίμ και των Βίων και εγκωμίων περί αυτού συμβουλευόμαστε από τον ιστότοπο Clavis Clavium του εκδοτικού οίκου Brepols. <https://clavis.brepols.net/ciacla/OA/Details.aspx?id=44152165D71F4C349BA93E6EA75EF17F>

με βάση τις αρχές της βυζαντινής ρητορικής. Οι ελληνικοί Βίοι που υπάρχουν υποστηρίζεται ότι ανάγονται σε συριακό Βίο, ο οποίος έχει ήδη μελετηθεί και εκδοθεί.² Πρόθεσή μας είναι η εξαντλητική σύγκριση των ελληνικών Βίων με τον (τους) συριακό (κούς) και η εξαγωγή συμπεράσματος αναφορικά με τη σχέση τους. Ένας από τους βασικούς στόχους της έρευνάς μας είναι η κατά το δυνατόν διαμόρφωση ενός νέου επιστημονικού Βίου, ο οποίος θα συνδυάζει όλα τα στοιχεία και τις πληροφορίες των διασωθέντων ελληνικών Βίων και Εγκωμίων. Στη διαμόρφωση αυτού του νέου Βίου θα παίζει επίσης ρόλο και ο Βίος που εγράφη από τον Νικόδημο τον Αγιορείτη, ως αντιπροσωπευτικό δείγμα μεταβυζαντινής προσπάθειας. Οι απόψεις επίσης, οι οποίες έχουν διατυπωθεί από Έλληνες και ξένους πατρολόγους σχετικά με τον Εφραίμ, θα επανεξεταστούν, καθώς αρκετά νέα στοιχεία έχουν έρθει στο φως τα τελευταία χρόνια σχετικά με τη δράση του Αγίου. Ταυτόχρονα, θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε σε ένα διαχρονικό ερώτημα της επιστήμης : Η ποιητική παραγωγή του Εφραίμ επηρέασε ή όχι τον Ρωμανό τον Μελωδό και, αν ναι, κατά πόσο ; Επίσης, διάφορα αντικρουόμενα σημεία των Βίων θα συζητηθούν περαιτέρω.

Ακολούθως, προτιθέμεθα, εν είδει παραρτήματος, να προχωρήσουμε σε έκδοση ανέκδοτων Βίων και εγκωμίων και ενδεχομένως σε επανέκδοση Βίων ήδη εκδεδομένων από τον 18ο αι., για τους οποίους έχουν ανακαλυφθεί νέα χειρόγραφα.

Ανάμεσα στα ανέκδοτα έργα περιλαμβάνεται και ένα του Ιωάννη Χρυσοστόμου, το οποίο τιτλοφορείται “Περί προσευχής”, και ενώ για αρκετά χρόνια θεωρείτο εγκώμιο αφιερωμένο στον Εφραίμ, αρκετοί μελετητές (με προεξάρχοντα τον Fr. Halkin) υποστηρίζουν ότι αφορά σε άλλον άγιο. Θα εξετασθούν προσεκτικά όλες οι απόψεις και μετά από μελέτη των νέων χειρογράφων (π.χ. University of Michigan Library, MS 059, 14ου αι.) ευελπιστούμε να καταλήξουμε σε ένα ασφαλές συμπέρασμα ως προς το πρόσωπο στο οποίο το εγκώμιο αναφέρεται. Άλλο ένα ανέκδοτο έργο τιτλοφορείται ως “Precatio pro Edessa” και απαντάται μόνο σε έναν παρισινό κώδικα του 15ου αι. (Paris. gr. 1372). Αν και σύντομο, αναδεικνύει την ιδιαίτερη σχέση του Αγίου με την πόλη της Έδεσσας, στην οποία ήταν και διάκονος.

Συνοψίζοντας, η έρευνα την οποία προτιθέμεθα να πραγματοποιήσουμε με την παρούσα διατριβή, πιστεύουμε ότι θα μας βοηθήσει να καταλήξουμε σε έναν

² *The Syriac Vita tradition of Ephrem the Syrian.*, 2 vols. Edited and translated by Joseph P. Amar. (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 629, 630. Scriptores Syri, 242, 243.), Leuven: Peeters, 2011

αποκαθαρμένο πρότυπο Βίο του Οσίου Εφραίμ του Σύρου και μέσω μιας γόνιμης επιστημονικής συζήτησης να απαντήσουμε σε κρίσιμα ερωτήματα που απασχολούν την επιστημονική κοινότητα για πολλά χρόνια. Η σχεδιαζόμενη παράλληλα έκδοση των μέχρι σήμερα ανέκδοτων αγιολογικών έργων που αφορούν στον Εφραίμ θα αποτελέσει σημαντική συμβολή στην επιστήμη. Τέλος, ο χρόνος που έχει παρέλθει από την σημαντικότερη και πληρέστερη κριτική έκδοση έργων του Εφραίμ (που περιλαμβάνει όμως και αγιολογικά έργα γι' αυτόν), καθώς και η ανακάλυψη νέων χειρογράφων (μερικές φορές παλαιότερων από τα ήδη χρησιμοποιηθέντα) καθιστούν αναγκαία την επανέκδοση μερικών Βίων και εγκωμίων, ούτως ώστε να σχηματίσουμε μία ολοκληρωμένη εικόνα για την σπουδαία αυτή προσωπικότητα του χριστιανισμού.